

BILINGVISMUL ÎN PRESA MUREȘEANĂ INTERBELICĂ

Bilingual Writing in Inter-War Mureș Press

PhD Candidate Angela Măgherușan PRECUP
„Petru Maior” University of Târgu-Mureș

Abstract

In written form, the bilingualism appeared in the Mureș press of the 20s as a natural consequence of the political act of The Great Union, which created the necessary administrative frame for changing Târgu Mureș into a Romanian town. This process raised the necessity to adapt the media communication to the two main categories of local readers, Romanian and Hungarian. Whereas the official bilingual publications expressed formally the new state setting for the interethnic communication, the independent newspapers illustrate the peaceful leaving between the two ethnies, despite the nationalist profile of the political and journalistic discourse of the period.

Keywords: bilingualism, Mures, press, inter-war, interethnic.

La Târgu Mureș bilingvismul în formă scrisă s-a manifestat după Marea Unire preponderent sub forma dialogului româno-maghiar, ca reflexie a realităților etnice locale.¹ Treptat, comunicarea bilingvă româno-maghiară a favorizat și împrumutul reciproc de valori culturale prin intermediul cărora, subliniază Avram P. Tudor, confluențele din spațiul cultural ardelean s-au extins în timp până la punctul în care „de multe ori nu se mai știe originalul”².

Schimbările politice și administrative majore aduse de Marea Unire au făcut însă ca, înainte de a deveni bilingvă, presa mureșeană să fie una profund naționalistă și polemică, marcată de modificarea relațiilor româno-maghiare ca urmare a inversării raporturilor majoritate-minoritate după 1918. În acest context politic și social, cu un decalaj de aproape un secol față de restul Transilvaniei³, presa românească debuta la Târgu Mureș în 1920 prin ziarul *Ogorul*, care titra revanșard la debut: „S-a întors odată roata vremii, și cei ce erau deasupra au ajuns dedesupt pentru ca cei de dedesupt să ajungă deasupra.”⁴ Transferul de autoritate combinat cu etnocentrismul⁵ exacerbat de ambele părți după 1918 au fost astfel generatoare permanente de tensiune în relațiile româno-maghiare de-a lungul perioadei interbelice. Este perioada în care schimbările majore determinate de Marea Unire în plan politic și social alimentau polemica dintre ziarele românești și cele maghiare, care atinge cote maxime prin schimburile de replici dintre publicațiile locale românești *Ogorul*, *Orașul*, *Mureșul*, *Înainte* și cele maghiare *Székely Napló (Jurnal secuiesc)* și *Az Ellenzék (Opoziția)*.

¹ În 1910 populația județului Mureș număra 194.072 locuitori și era repartizată etnic astfel: 69% maghiari, 37 % români și 4% germani (Traian Popa, *Monografia orașului Târgu-Mureș*, ediție anastatică, Fundația Culturală „Vasile Netea”, Ed. Ansid, Târgu-Mureș, 2005, p. 11).

² Avram P. Tudor, *Confluențe literare româno-maghiare*, Ed. Kriterion, Buc., 1983, p. 43.

³ Raportat la momentul apariției primului ziar românesc din Ardeal, *Gazeta de Transilvania*, apărută în 1838 la Brașov.

⁴ *Vorbiți, scrieți românește pentru D-zeu!*, în *Ogorul*, Târgu-Mureș, anul II, nr. 5, 1 decembrie 1920, p. 3.

⁵ Termenul de etnocentrism, definit de M. J. Herskovits (*Les Bases de l'antropologie culturelle*, Paris, Payot, 1967, apud Gilles Ferréol (coord.), *Dicționar de sociologie*, Ed. Polirom, Iași, 1998, p.69) desemnează poziția celor care consideră că propriul mod de viață este de preferat tuturor celorlalte. Bazându-se pe o puternică identificare a individului cu grupul său și pe certitudinea superiorității valorilor și idealurilor sale, etnocentrismul este o atitudine care constă în raportarea la propriile norme pentru a-l judeca pe celălalt.

De partea română, procesul avea un rol reparatoriu, urmărind să compenseze marile privațiuni suportate de populația românească în timpul regimului austro-ungar. De partea maghiară, acest proces semnifica prin fiecare dintre măsurile sale decăderea treptată din statutul națiunii dominante deținut până atunci și considerat natural „pe un teritoriu pe care, justificat sau nu, îl considerau al lor de o mie de ani”, după cum subliniază etnosociologul Claude Karnoouh.⁶

Între cele două războaie, imaginea Târgu-Mureșului modern este legată de numele a două personalități complementare, care au realizat fiecare în plan edilitar, am putea spune, într-un an cât alții în zece. La începutul secolului XX, primarul Bernády György pune bazele acestei opere administrative⁷ fiind primul politician maghiar ardelean care a recunoscut Marea Unire în cadrul unei întâlniri avute în 1919 cu Iuliu Maniu.⁸ După Unire, opera sa edilitară a fost desăvârșită de primarul Emil A. Dandea, care și-a legat numele alte proiecte și instituții emblematice pentru Târgu-Mureșul de azi.⁹ Peste timp, cei doi primari reformiști, Bernády György și Emil Dandea, se aseamănă prin viziunea strategică asupra destinului orașului, prin perseverență (căci investițiile în dezvoltarea orașului cereau adesea sacrificii neagreate de contemporani) și prin calitatea de abili politicieni. Forța cu care cei doi iluștri oameni de administrație au știut să-și urmărească obiectivele le-a adus rezultatele dorite, dar le-a conferit și alura de personalități deopotrivă controversate de contemporani și apreciate de istorie.

În ceea ce privește dialogul jurnalistic româno-maghiar, acesta a fost marcat între cele două războaie de accente naționaliste derivate din discursul politic general al perioadei. În plan cultural însă, naționalismul discursului politic și mediatic al perioadei își găsea o replică pe măsură în formula naționalismului luminat, explicat de Nae Antonescu drept o atitudine care „respingea accentele extremiste și cultiva atmosfera de încredere între intelectualii regiunii, fără deosebire de naționalitate.”¹⁰ Un exponent de frunte al acestei viziuni a dialogului cultural, plecat din sânul culturii mureșene, a fost criticul și istoricul literar Ion Chinezu¹¹ – „unul dintre principalii animatori literari ai Transilvaniei postbelice”¹² – profesor și ziarist la începutul anilor '20 la Târgu Mureș, zonă pe care o considera „un mozaic de o

⁶ Claude Karnoouh, *România. Tipologie și mentalități*, traducere de Carmen Stoean, Humanitas, Buc., 1994, p. 151.

⁷ Între proiectele sale se numără realizarea sistemului de canalizare și alimentare cu apă a orașului, construirea clădirii Primăriei (actuala Prefectură) și a Palatului Cultural, amenajarea a peste o sută de străzi, construirea unor obiective precum barajul peste râul Mureș, ștrandul orașului, Fabrica de cărămidă, Fabrica de rafinare a petrolului, prima amenajare a Platoului Cornești, fondarea Bibliotecii, a Școlii de muzică, a Liceului Economic, a Liceului de fete, a Leagănului de copii și a Palatului Pensionarilor, edificarea Camerei de Comerț.

⁸ Nagy Miklós Kund (coord.), *In Memoriam Bernády György*, Târgu Mureș, Tip. Impress, 1999, p. 7.

⁹ Între proiectele orașului legate de numele lui Emil Dandea se numără: introducerea gazului natural, construcția Catedralei Greco-Catolice (Catedrala Mică), extinderea limitelor orașului prin anexarea comunelor limitrofe, instituirea primelor “Zile Târgumureșene” în 1936 prin sărbătoarea orașului denumită Luna Târgu Mureșului, realizarea arenei sportive, dezvoltarea instituțiilor moderne de învățământ și cultură (Conservatorul municipal, Muzeul de Arheologie și Etnografie, Teatrul permanent) sau realizarea Statuiei lui Avram Iancu și a Monumentului Soldatului Român.

¹⁰ Nae Antonescu, *Reviste din Transilvania*, Biblioteca Revistei Familia, Oradea, 2001, p. 216.

¹¹ Desăvârșit cunoscător al limbii maghiare, Ion Chinezu s-a născut în 1894 în Sântana de Mureș, iar după studiile filologice realizate la Budapesta și București, a realizat lucrarea *Aspecte din literatura maghiară ardeleană 1919-1929*, teza sa de doctorat în literatura română și maghiară, susținută la Facultatea de Litere și Filozofie din Cluj sub conducerea profesorului Kristóf György, studiu fundamental și azi pentru analiza istoriei relațiilor literare româno-maghiare.

¹² Nae Antonescu, *Scritori uitați*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 197.

felurime neînchipuită”¹³, un spațiu cultural generos grație multiculturalității. În această perioadă, Ion Chinezu a activat în redacția ziarului *Mureșul* (1922-1926), pentru a fonda apoi la Cluj revista *Gând românesc* (mai 1933-aprilie 1940), considerată de Ion Negoïtescu „cea mai importantă dintre periodicele literare din Transilvania în epoca interbelică”¹⁴ și un „moment de sinteză culturală”¹⁵ de criticul Vasile Fanache.

Generația începuturilor presei mureșene românești, formată la cumpăna secolelor XIX - XX și coagulată pe plan local începând din 1920, odată cu apariția ziarului *Ogorul* (1920-1922), ajunge la maturitate în anii '30 fiind caracterizată, după descrierea lui Ion Chinezu, de pasiunea pentru idei și de gustul problematizării: „În această ambianță o nouă generație întră în arenă prin 1930, o generație care, crescută de la început în școli românești, nu mai avea în aripi plumbul culturii străine.”¹⁶ În gazetăria mureșeană, adaugă Cornel Moraru, dinamismul și diversitatea au completat profilul acestei generații, întrucât „o situație insulară în aparență, cu care se confrunta cultura mureșeană, făcea pe deplin posibil actul creator autentic, aflându-se de atunci într-o continuă expansiune, generând tensiuni vitale, propulsii, ecloziuni spectaculoase. Putem semnala azi liniștiți existența unei școli mureșene de presă, dublată de o activitate editorială de o surprinzătoare diversitate.”¹⁷

În prima linie a românizării Târgu Mureșului după 1918 s-a aflat administrația, așa încât în 1919, prima publicație bilingvă a Târgu-Mureșului a fost în mod firesc o publicație a administrației județene. Ziarul oficial cu conținut juridic, *Murăș-Turda* (1919-1949) a apărut după Unire ca o continuare a publicației oficiale maghiare *Maros-Torda Vármegyei hivatalos lap (Jurnalul oficial al județului Mureș-Turda)* editată în perioada anterioară. În ceea ce privea comunicarea în limba minorităților, publicația aplica încă de la început principiul formulat de Consiliul Dirigent în *Decretul nr. 1 despre funcționarea în mod provizoriu a serviciilor publice, aplicare legilor, despre funcționari și întrebuințarea limbilor* reprodus în paginile ziarului, care stipula că „în acele comitate în care națiunile conlocuitoare fac a cincea parte din populațiune, să se realizeze principiul ca fiecare să fie administrat și judecat în limba sa proprie”¹⁸. Iar în cazul ziarului oficial al administrației județene, „administrat” însemna și „informat” în propria sa limbă.

În 1923 apărea și ziarul Primăriei Târgu-Mureș, *Orașul* (1923-1940), o publicație oficială cu apariție bilunară și cu impact major asupra perioadei, creată la inițiativa primarului reformator Emil Dandea care era și redactorul responsabil al noului ziar. Emil Dandea avea experiență în redactarea unor astfel de publicații încă din perioada activității desfășurate imediat după Marea Unire la Primăria Cluj, unde redactase gazeta oficială *Administrația* (1922-1924) în calitate de secretar al primăriei, colaborând ulterior și la *Monitorul Uniunii Orașelor din România* lansat în 1923.¹⁹ *Orașul* se declara „exponentul administrației comunale moderne și al intereselor ei, lucrând pe acest teren spre propășirea și consolidarea

¹³ Ion Chinezu, *Astra la Târgu Mureș*, în *Gând românesc*, anul II, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1934, p. 519.

¹⁴ Ion Negoïtescu, *Prefață*, la vol. Ion Chinezu, *Pagini de critică*, Ed. pentru literatură, Buc., 1969, p. V.

¹⁵ V. Fanache, «*Gând românesc*» și epoca sa literară, Ed. Enciclopedică Română, Buc., 1973, pp. XI, XIII.

¹⁶ Ion Chinezu, *Pagini de critică*, ediție îngrijită de Ion Negoïtescu, Editura pentru literatură, Buc., 1969, p. 280.

¹⁷ Cornel Moraru, *Cuvânt înainte* la vol. Melinte Șerban, *Mărturie prin vreme*, Târgu-Mureș, Tip. Mediaprint, 1999, p. 6.

¹⁸ *Decret nr. 1*, în *Murăș-Turda*, Târgu-Mureș, anul XX, nr. 6, 21 martie – 3 aprilie 1919, p. 5.

¹⁹ M. Art. Mircea, *Orașul - publicație periodică târgumureșeană fondată de dr. Emil Dandea*, în vol. *Un om pentru Târgu-Mureș: Emil A. Dandea*, Fundația Culturală „Vasile Netea”, Târgu-Mureș, 1995, p. 80.

patriei noastre întregite”²⁰ și nu ezita să deschidă încă de la început seria polemicilor cu presa maghiară din oraș, continuată de-a lungul întregii perioade interbelice. *Orașul* adopta astfel politica noului primar Emil Dandea, promotor al românizării Târgu-Mureșului, dar opta să prezinte noua filozofie administrativă locală atât în limba română cât și în limba maghiară, ilustrând astfel spiritul pragmatic al celui mai important om al administrației târgumureșene interbelice dar și respectul față de populația maghiară majoritară a orașului, reflectată și în aprecierea realizărilor fostei administrații maghiare, după cum reiese din discursul de instalare rostit de Emil Dandea în decembrie 1922: „Administrația orașului va trebui să continue și să completeze frumoasele opere culturale și sociale pe care le-a realizat o muncă serioasă a vechei administrații.”²¹ Regăsim aceeași abordare pragmatică și în cazul reclamelor publicate în paginile *Orașului*, aproape exclusiv bilingve româno-maghiare, promovând mai ales în plan vizual un model al publicității „în oglindă”, foarte răspândit în presa mureșeană a primului deceniu interbelic, compus din două casete alăturate, cu conținut identic, una în limba română iar cealaltă în limba maghiară.

Dacă publicațiile bilingve oficiale exprimau la nivel formal noul cadru al comunicării interetnice creat de statul român după 1918, ziarele bilingve din sfera comercială apărute la Târgu-Mureș la mijlocul anilor '20 ilustrează la nivel pragmatic acest proces întrucât, dincolo de dominantă naționalistă a discursului mediatic al perioadei, interacțiunea etniilor din oraș era modulată în primul rând de aspectele pragmatice ale vieții cotidiene și abia apoi de cele politice. Oamenii se înțelegeau bine în viața de zi cu zi, lucru firesc întrucât problema rivalității etnice și naționale, subliniază istoricul Lucian Boia, a fost dintotdeauna una politică, în care „Punctul decisiv al alunecării națiunii dinspre libertate spre autoritate l-a constituit fără îndoială fuziunea ei cu statul”²². Cornel Crăciun consideră la rândul său că editarea bilingvă a gazetelor reprezintă, alături de traduceri din literatură sau participarea unor intelectuali maghiari la acțiuni culturale românești, semne palpabile ale conviețuirii pașnice dintre comunitățile română și maghiară în perioada interbelică.²³

Astfel se explică, în ciuda acuzațiilor reciproce din ziare, inițiativele comune ale vieții de zi cu zi, bilingvismul, participarea activă la viața comunității, continua creștere a numărului căsătoriilor mixte și chiar conflictul lipsit conotații etnice, atunci când acesta apare. În acest context, domeniul bine dezvoltat local precum comerțul și meșteșugurile, au favorizat interacțiunea constructivă între etniile orașului, reflectată într-o intensă comunicare bilingvă de tip publicitar, atât prin intermediul presei generaliste a perioadei cât și prin intermediul unor publicații publicitare specializate, precum *Gazeta cinematografului* (1925), *Gazeta Frizerilor și Bărbierilor din Tg.-Mureș* (1925-1926), *Journal de Marriage* (1933) sau *Gazeta băilor* (1930, 1938). Sunt și acestea dovezi ale faptului că în viața de zi cu zi, relațiile româno-maghiare erau încurajate de bilingvismul care caracteriza presa și comerțul, mai ales în anii '20 – perioada de adaptare a ambelor părți la noile realități impuse de actul politic de la 1 Decembrie 1918.

²⁰ *Scopul nostru*, în *Orașul*, Târgu-Mureș, anul I, nr. 1, 5 februarie 1923, p. 2.

²¹ *Vorbirea de instalare a noului primar*, în *Orașul*, Târgu-Mureș, anul I, nr. 1, 5 februarie 1923, p. 3.

²² Lucian Boia, *Două secole de mitologie națională*, Ed. Humanitas, Buc., ed. a II-a, 2011, p. 47.

²³ Cornel Crăciun, *Cultură și reclamă în Transilvania interbelică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998, p. 253.

Gazeta cinematografului – Mozi Futár a fost editată în 1925 bilingv (față-verso) de către Administrația Cinematografului Orășenesc din Târgu Mureș, din păcate într-un singur număr, relevant însă pentru importanța acordată bilingvismului în comunicarea publicitară a Mureșului anilor '20. În același an 1925 apărea și *Gazeta Frizerilor și Bărbierilor din Tg.-Mureș – Târgu Mureși Borbélyok és Fodrászok Lapja*, cu conținut exclusiv în limba maghiară dar cu denumire româno-maghiară. *Journal de Marriage* miza chiar pe adresarea multilingvă (română, maghiară, germană și franceză) pentru succesul afacerii sale. *Gazeta băilor – Földő Ujság* a apărut cu un conținut preponderent în limba maghiară, dar cu un editorial în limba română semnat pe prima pagină de dr. Marius Sturza care susținea că „orice gazetă care se ocupă de soarta băilor și a apelor minerale din țară - apară ea în orice limbă – este binevenită la noi și trebuie sprijinită câtă vreme își îndeplinește misiunea cu conștiinciozitate și obiectivitate.”²⁴

În acest context apare în ianuarie 1933 primul cotidian informativ bilingv din istoria Târgu-Mureșului: *Mureșul – A Maros* (fără legătură cu publicația țărănistă locală *Mureșul* dintre anii 1922-1927 și 1936-1938), lansat ca urmare a sistării apariției ziarului *Erdélyi Déli Hirlap (Jurnalul Ardelean de Amiază)*. Acest prim ziar informativ bilingv, tipărit în două ediții, română și maghiară, aflat sub conducerea directorului E. Morariu și a girantului responsabil A. Doboly, se recomanda drept „organul cel mai bine informat al orașului Tg.-Mureș și jur”. Ziarul (apărut din păcate în doar șase numere²⁵) este cu atât mai important cu cât publicația aparținea categoriei gazetelor independente, slab reprezentată în perioada interbelică la Târgu-Mureș. Din punctul de vedere al conținutului, *Mureșul – A Maros* propunea un format variat, cuprinzând în principal știri naționale și locale, publicitate, informări și anunțuri de interes public ale administrației locale.

Deși situată pe o poziție critică la adresa administrației orașului, publicația pornea la drum enunțând principiul generos al înlăturării barierelor în comunicarea interetnică: „În ultimul număr al ziarului *Erdélyi Déli Hirlap* am anunțat On. cetitori despre sistarea aceluia și apariția noului ziar local sub denumirea de *Mureșul*. Această hotărâre a noastră n-a fost luată din inițiativă, ci a isvorât din necesitatea de a avea marele public și un ziar românesc în localitate. [...] Nu se poate tolera pe mai departe ca publicul românesc – care e numeros acum în Tg.-Mureș și jur – să nu aibă cunoștință despre cele ce se petrec la noi, și să fie informat ulterior și greșit asupra întâmplărilor și chestiunilor cari îl interesează. [...] Am hotărât să tipărim ziarul atât în românește cât și pe limba maghiară, pentru ca el să fie pe înțelesul tuturor. Aceasta mai ales că noi aici în județul Mureș deși reprezentăm mai multe naționalități și confesiuni, avem totuși numai un singur interes vital comun, urmărim un singur scop comun, scopul iubirii de oameni, a bunei înțelegeri și păcii între noi, scopul suprem al liniștei absolute.”²⁶

Cuvântul introductiv în limba maghiară oferă chiar mai multe informații despre rostul acestei prime gazete bilingve din spațiul mureșean. Din argumentația primului număr al ediției maghiare, diferită din punctul de vedere al conținutului față de cuvântul introductiv al

²⁴ Dr. Marius Sturza, *Ca introducere*, în *Gazeta băilor – Földő Ujság*, anul I, nr. 1, 1 iulie 1930, p. 1.

²⁵ Din cauza unei erori de numerotare, numărul 3 din 30 decembrie 1933 al ziarului este urmat atât în ediția română cât și în cea maghiară de numărul 5 din 31 decembrie 1933. Astfel, în realitate, numărul total al aparițiilor a fost de 6 și nu 7 cum se arată în caseta cu numerotarea aparițiilor ziarului.

²⁶ *Cuvânt de deschidere*, în *Mureșul – A Maros*, Târgu-Mureș, anul I, nr. 1, 28 decembrie 1933, p. 1.

ediției române, rezultă că *Mureșul – A Maros* se dorea o voce românească a comunității maghiare, în spiritul apropierii și comunicării interetnice: „Am realizat ceva ce până acum nu a existat! Dăm în mâna cititorului un jurnal bilingv, astfel am demonstrat scopul nostru altruist și nobil: ca spiritual să aducem la un numitor comun populația maghiară, română, evreiască, și în loc de a împrăști semința urii, am însămânțat în suflete înțelegerea. Omul inteligent nu recunoaște discriminarea între națiuni. Unii oameni pot fi răi, dar păcatul unor oameni nu este al neamului lor, al naționalității ci al individului. Nu este permis să condamnăm mulțimea pentru un individ, în schimb poporul care vorbește în diferite limbi, dar trăiește în aceeași țară trebuie să caute prietenia, înțelegerea, pacea. Presa este cea chemată pentru realizarea scopului, scrierea onestă și obiectivă, care arată bunăvoință, este necesară indiferent de limba în care este scrisă. Când *Mureșul* pornește pe drumul său de perspectivă, nu dorește decât binele pentru maghiarii care trăiesc în soarta minorității, pentru că va avea o voce curajoasă, va fi un purtător de cuvânt onest al intereselor comune ale oamenilor, și tocmai pentru că două pagini sunt scrise în limba statului, va avea greutate și putere în locurile unde sunt oameni preocupați de soarta minorității. Anticipăm: nu suntem renegați. Suntem muncitori obiectivi și judicioși ai condeiului, independenți, care nu sunt călăuziți de alte interese decât apărarea, informarea și ajutorarea populației orașului și ale împrejurimilor. Nu promitem, dar declarăm că dorim binele, pentru fiecare om cinstit, numai bine, fie de orice naționalitate și cerem de la cititorii noștri să ne ajute în munca noastră altruistă și să sprijine jurnalul nostru, care a provenit din izvorul dragostei față de semenii, să-l ajute să intre în oceanul infinit al dragostei cititorului.”²⁷

Atât cuvântul introductiv cât și restul articolelor ilustrează conținutul similar dar nu identic al celor două ediții, română și maghiară, ale ziarului bilingv. În timp ce articolele de fond și știrile principale ale primei pagini tratează subiecte identice (dar adesea prin texte diferite), știrile, anunțurile, mica și marea publicitate diferă, ilustrând faptul că demersul jurnalistic bilingv nu era întreprins de o echipă comună, capabilă să susțină redactarea ziarului în ambele limbi, ci de echipe separate care aveau cel mult câțiva redactori comuni. Surprinzător, ultimele două numere ale cotidianului apar doar în limba română iar conținutul acestora nu oferă nici o informație referitoare la intenția redacției de a sista apariția ziarului sau la motivele care ar fi impus o asemenea măsură. Mai mult, într-un ultim editorial intitulat *Administrația comunitii* (dintre cele două cuprinse în fiecare număr pe prima pagină), ediția română publică rânduri elogioase la adresa „părintelui acestui municipiu”, Bernády György, deplângând starea deplorabilă a Târgu-Mureșului după cel de al doilea mandat de primar al acestuia (1926-1929) și încheind articolul cu mențiunea „Va urma”.

Primul proiect jurnalistic bilingv din Târgu-Mureș rămâne, în ciuda vieții sale scurte, un demers cu valoare simbolică pentru comunicarea mediatică din spațiul mureșean, definit dintotdeauna prin multiculturalitate și bilingvism. Astfel, la sfârșitul perioadei interbelice, datorită acestui proiect dar și bilingvismului care a caracterizat presa locală în ambele limbi, publicistica mureșeană întâmpina perioada întunecată ce avea să urmeze în timpul regimului comunist cu o moștenire valoroasă din punctul de vedere al comunicării bilingve, înregistrând rezultate notabile, reflectate în formule pe care le regăsim peste timp și în tiparele actuale de comunicare.

²⁷ *Elindul*, în *Mureșul – A Maros*, Târgu-Mureș, anul I, nr. 1, 28 decembrie 1933, p. 1.

Din perspectiva acestor realizări jurnalistice timide dar relevante pentru comunicarea interetnică din Târgu Mureșul interbelic, ziariștii mureșeni ai perioadei, români și maghiari, au întreținut dialogul și polemica publicistică româno-maghiară, completând din perspectiva cotidianului eforturile celor două etnii de a găsi în zona culturii modalitățile optime de comunicare. Prin această contribuție, presa informativă și cea specializată a perioadei a susținut la nivel local efortul comun al publicisticii culturale, angajată de ambele părți în găsirea unor modalități comune de expresie și de schimb intercultural.

Drumul spre descoperirea acestor modele pragmatice de comunicare a consemnat deopotrivă intenții generoase, concretizate în programe editoriale inovatoare, și tensiunile inerente parcurgerii unui traseu nebătătorit. Însă din perspectiva presei informative și comerciale, aceste etape inerente și-au dovedit utilitatea și complementaritatea tocmai prin conținutul mai apropiat de sfera vieții cotidiene, pe care au creionat-o asumându-și acea doză de subiectivism necesară în opinia lui Pamfil Șeicaru, pentru autenticitatea descrierii: „Un gazetar cu temperament și stil incolor de grefier al unei judecătoriai nu poate servi istoricului, acesta găsind în documentele oficiale mai precis datele necesare, dar vor fi date seci, golite de orice conținut de viață. Gazetarul este solidar cu timpul în care își desfășoară activitatea, el rezumă procesul de transformare și destinul generației căreia i-a aparținut.”²⁸

Bibliografie:

- Antonescu, Nae, *Reviste din Transilvania*, Biblioteca Revistei Familia, Oradea, 2001.
- idem*, *Scriitori uitați*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1980.
- Boia, Lucian, *Două secole de mitologie națională*, Ed. Humanitas, Buc., ed. a II-a, 2011.
- Chinez, Ion, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană (1919-1929)*, Editura Revistei „Societatea de mâine”, Cluj-Napoca, 1930.
- idem*, *Astra la Târgu Mureș*, în *Gând românesc*, anul II, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1934, p. 519.
- idem*, *Pagini de critică*, ediție îngrijită de Ion Negoitescu, Ed. pentru literatură, Buc., 1969.
- Crăciun, Cornel, *Cultură și reclamă în Transilvania interbelică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998.
- Cuvânt de deschidere*, în *Mureșul – A Maros*, Târgu-Mureș, anul I, nr. 1, 28 decembrie 1933, p. 1.
- Elindul*, în *Mureșul – A Maros*, Târgu-Mureș, anul I, nr. 1, 28 decembrie 1933, p. 1.
- Fanache, V., «*Gând românesc*» și *epoca sa literară*, Ed. Enciclopedică Română, Buc., 1973.
- Ferréol, Gilles (coord.), *Dicționar de sociologie*, Ed. Polirom, Iași, 1998.
- Karnoouh, Claude, *Românii. Tipologie și mentalități*, traducere de Carmen Stoean, Humanitas, Buc., 1994.
- Kund, Nagy Miklós (coord.), *In Memoriam Bernády György*, Târgu Mureș, Tip. Impress, 1999.
- Popa, Traian, *Monografia orașului Târgu-Mureș*, ediție anastatică, Fundația Culturală „Vasile Netea”, Ed. Ansid, Târgu-Mureș, 2005.
- Scopul nostru*, în *Orașul*, Târgu-Mureș, anul I, nr. 1, 5 februarie 1923, p. 2.

²⁸ Pamfil Șeicaru, *Istoria presei*, ediție îngrijită de George Stanca, Ed. “Paralela 45”, Pitești, 2010, p. 134.

- Sturza, Marius, *Ca introducere*, în *Gazeta băilor – Fördő Ujság*, anul I, nr. 1, 1 iulie 1930, p. 1.
- Șeicaru, Pamfil, *Istoria presei*, ediție îngrijită de George Stanca, Ed. "Paralela 45", Pitești, 2010.
- Șerban, Melinte, *Mărturii prin vreme*, Târgu-Mureș, Tip. Mediaprint, 1999
- Tudor, Avram P., *Confluente literare româno-maghiare*, Ed. Kriterion, Buc., 1983.
- Un om pentru Târgu-Mureș: Emil A. Dandea*, Fundația Culturală „Vasile Netea”, Târgu-Mureș, 1995.
- Vorbirea de instalare a noului primar*, în *Orașul*, Târgu-Mureș, anul I, nr. 1, 5 februarie 1923, p. 3.
- Vorbiți, scrieți românește pentru D-zeu!*, în *Ogorul*, Târgu-Mureș, anul II, nr. 5, 1 decembrie 1920, p. 3.